

YAKUP KADRI’NİN YABAN VE ANKARA ROMANLARINDA KADROCU TEZLERİN İZLERİ

Anıl VAREL*

ÖZET

Türk edebiyatının en önemli klasikleri arasında sayılan, Yakup Kadri’nin Yaban ve Ankara isimli romanlarında Kadro Dergisi’nde savunulan en temel siyasi temaların izlerini tespit edebilmek mümkündür. Bu temaların başlıcaları; milli mücadelenin ‘mazlum milletler versus emperyalizm’ ikiliğiyle daha geniş bir resme oturtulma çabası, aydınlar ve siyasal yöneticiye biçilen seçkin rol, anti-kapitalist tınlar taşıyan bir üçüncü yol ararışı, planlamacı milli iktisat politikalarına ve üretici güçlerin gelişimine yönelik yapılan vurgu ve ülke içindeki kapitalistleşen kesimlerden duyulan rahatsızlıktır. Bu itibarla söz konusu romanlar, -literatürde sıklıkla iddia edildiğinin aksine- erken cumhuriyet dönemine ait icraatın edebi bir zeminde savunulduğu olarak değil; ‘Kemalizmin Kadrocu bir yorumu’ olarak nitelendirilmelidir. Kadro, 1932’ye kadar siyasal iktidarın tüm yaptıklarının bir savunucusu olmaktan çok; onu belirli bir düşünce doğrultusunda yönlendirmeye çalışan bir siyasi öznedir. Dolayısıyla Kadro’nun Kemalizmi, siyasal iktidarın o güne kadar yaptıklarından ziyade; gelecekte yapmasını bekledikleri atılımlarla ilişkilidir. Yakup Kadri’nin Ankara romanının son bölümünde tasarlanan ütopya da böyle bir geleceğe ait fragmanları içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu; Kadro; Kemalizm; Yaban; Ankara; Roman.

ABSTRACT

TRACES of KADRO MOVEMENT’S THESIS IN YAKUP KADRI’S YABAN AND ANKARA NOVELS

In Yakup Kadri’s Ankara and Yaban novels which are accepted among the most noteworthy classics in Turkish literature, it is possible to trace fundamental political themes that are advocated in Kadro magazine. These main themes are the effort to present the national struggle from a wider point through ‘oppressed nations versus imperialism’ dualism, the elitist role assigned to intelligentsia and ruling group in charge, the pursuit of a third way that has anti-capitalistic tones, the emphasis on national planning economy policies and the development of the productive forces and the opposition against the social segments becoming capitalist. In this context, contrary to the popular opinion that these novels defend all the implementation of early Republic on a literal basis, these novels should be qualified as ‘the interpretation of Kemalism based on Kadro’s arguments’. Kadro is a political subject which endeavored to direct the political power rather than defending its whole practices.

* Arş. Gör., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü / Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, (anilvarel@gmail.com)

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XI, No. 1, (Nisan 2018)

Bu makaleden alıntı yapmak için: Varel, A. (2018, Nisan). Yakup Kadri’nin Yaban ve Ankara romanlarında kadrocu tezlerin izleri. YDÜ SOSBİLDER, 11(1), 2-30.

Hence, the *Kemalism of Kadro* is concerned with the political power attempts which were expected to be carried out rather than the implementation of the political power thus far. In accordance with this, the utopia that was designed in the last chapter of Yakup Kadri's novel *Ankara* includes the fragments belonging to the future which *Kadro* longed for.

Keywords: *Yakup Kadri Karaosmanoğlu; Kadro; Kemalism; Yaban; Ankara; Novel.*

Giriş

Bu çalışmada Kadrocu tezlerin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından kaleme alınan ve Türk edebiyatının en önemli klasikleri arasında sayılan *Yaban* ve *Ankara* isimli romanlara nasıl yansıdığı ve bu yansımanın, dönemin konjonktüründe nasıl bir siyasal bağlama oturduğu tartışma konusu edilecektir. Böyle bir amaç için Yakup Kadri'nin eserleri arasından *Ankara* ve *Yaban*'ın seçilmesinin sebebi, bu romanların, Yakup Kadri'nin de kurucuları arasında yer aldığı *Kadro* dergisiyle aynı dönemde kaleme alınmış olmalarıdır.

Kadro'nun en önemli özelliklerinden biri, çok farklı görüşlerdeki aydınları bir araya getiren ve ideolojik açıdan gevşek bir yapıya sahip olan bir çatı örgütlenmesi değil; aynı politik amaçlar için bir araya gelen bir grup aydının sesi olmasıdır. Bu itibarla *Kadro*, ülkenin o günü ve geleceğine dair belirli özelemleri, beklentileri ve korkuları paylaşan, küçük ve ideolojik açıdan sıkı bir birlikteliğin ürünüdür. Yakup Kadri de bu kadronun önde gelen isimlerinden biridir ve onun yukarıda adı anılan her iki romanı da baştan sona, ülkenin siyasal ve toplumsal sorunları hakkında önemli tahliller barındırmaktadır. Bu açıdan denilebilir ki *de jure* bir kurmacadan ibaret olan ve hemen hemen tamamıyla hayali kişiler üzerine bina edilen *Ankara* ve *Yaban*'da aslında, Kadrocu bir zihin, siyasi fikirlerini edebi eserler üzerinden sunmaktadır. Dolayısıyla söz konusu romanlar hem yazarın hem de mensubu olduğu *Kadro* çevresinin siyasal ve ideolojik yönelimlerini tespit etmek için önemli metinlerdir.

Ayrıca Yakup Kadri'nin ve Kadrocuların siyasi fikirlerini analiz etmede, bilhassa *Ankara* romanını önemli kılan bir başka husus; bu romanın son bölümünün bir çeşit ütopya niteliğinde olmasıdır.¹Dolayısıyla bu bölümde ortaya konulan

¹Burada *Ankara*'nın üçüncü bölümünün, herhangi bir rezerv koymadan 'ütopya' olarak tanımlanması yerine; 'bir çeşit ütopya' olarak nitelenmesinin sebebi, bu metnin, hâlihazırda mevcut olmayan bir ülkede yaşayan düşsel bir topluluk hayali barındırmamasıdır. Bu açıdan söz konusu metin, klâsik ütopyalardan (örneğin Thomas More'un ütopyasından) farklıdır. Zira Yakup Kadri'nin tasarımı, Türkiye ve başkent Ankara'nın çok kısa bir gelecekte sahip olması beklenen özelliklerine ilişkindir.

Türkiye hayali, yazarın siyasal ve ideolojik ufkunun çok berrak bir biçimde gözlemlenebilmesine olanak sağlamaktadır. Nitekim 1964 yılında, romanın üçüncü baskısına yazdığı önsözde Yakup Kadri de bu durumu çok açık bir biçimde ifade etmektedir:

“Ya son bölümde hayalini kurduğum Türkiye’nin gerçekleşmesine doğru bir gelişme olmuş mudur? Ben, o zamanlar, bir gün gelip öleceğini aklımdan bile geçirmediğim Atatürk’ün öncülüğü ve rehberliğiyle bu ideal Türkiye’ye yirmi yıl içinde varacağımızı umuyordum [...] Fakat, biz, sosyal, kültürel ve ekonomik devrim şartları bakımından, hâlâ romanımın ikinci bölümünde verdiğim ve karikatürünü yaptığım Ankara’nın içinde tepinip durmaktayız”.

Bizzat yazarının kaleminden dökülen bu satırlar, söz konusu romanın bir *sanat eserinden* ibaret olarak görülemeyeceğini ortaya koymaktadır. *Kadro* satırlarında Şevket Süreyya’nın (1933b) “Türk münevveri”ne seslenerek, “[b]u kitap senin millî edebiyatında bir devrin başıdır” diyerek parlattığı *Yaban*’da ise, *Ankara*’dakine benzer ütöpik bir kurgu bulunmaz. Bununla birlikte, bu eser de ülkedeki bazı sorunların varlığına işaret eden ve dahası, bunların nasıl çözülebileceğine dair birtakım önerileri de gündeme getiren bir metindir. Özetle her iki eser de siyasal açıdan yoğun tartışmalar barındırmaktadır ve bu nedenle bu eserler, edebiyat alanındaki incelemelerin yanı sıra; siyasal ve toplumsal araştırmaların da tartışma nesnesi hâline gelmektedir.²

Yakup Kadri üzerine olan literatüre genel olarak bakıldığında ise şu tespitin yapılabilmesi mümkündür: Literatürdeki eserlerin bazılarında çalışma konusunun kapsamına girmemesi nedeniyle, bazılarında ise çalışmanın ana sorunsallarını

Bununla birlikte, söz konusu tasarım yine de ütöpik özellikler barındırmaktadır; çünkü *Ankara*’nın üçüncü bölümünde anlatılan, yazarın tahayyülündeki ‘mükemmel toplum’dur. Çalışma boyunca ‘ütopya’ kelimesinin, burada belirtilen bu rezervle anlaşılması gerekmektedir.

² Hatta Yakup Kadri’nin çalışmaları, mimarlık, folklor gibi çok farklı alanlardaki araştırmalara da konu olabilmektedir. Yakup Kadri’ye dair yapılan tüm araştırmaların eksiksiz bir dökümünü yapabilmek mümkün olmasa da Yakup Kadri incelemelerinin ne kadar geniş bir yelpazeye yayıldığını gösterebilmek için şu çalışmaların isimleri anılabilir: Tiken (2013), Bakhtin’in ‘kronotop’ kavramı aracılığıyla *Ankara* romanındaki zaman-mekân birlikteliğini ele alırken, Aksamaoğlu (2003) ise aynı romanı, Ankara’nın mekânsal dönüşümü açısından Mimarlık alanında tez konusu olarak seçmiştir. Oğuz (2013) ise, yine aynı çalışmadaki ‘beden unsuru’nu ele almaktadır. Baş (2016) ise bambaşka bir bağlamla ilgilenmekte; Yakup Kadri’nin romanlarındaki kadın karakterleri incelemektedir. Durğun’un (2010) çalışmasında ise Yakup Kadri romanlarındaki ‘temizlik’ unsuru ele alınırken, Fındıklı (2014) da Yakup Kadri’yi, ‘köycülük’ tartışmalarının içerisinde taşımaktadır. *Yaban* ve *Ankara* hakkında daha geniş bir okuma listesi için Karaosmanoğlu (2015a; 2015b) künyeli eserlerin sonlarına eklenen “genel bibliyografya” bölümlerine bakılabilir.

doğrudan ilgilendiriyor olmasına rağmen, Kadrocu dünya görüşü ile *Yaban* ve *Ankara* romanlarında dile getirilen önermeler arasında siyasal ve ideolojik açıdan bir ilişki kurulmaz. Bazı çalışmalarda ise derinlemesine bir incelemeye gerek görülmemesinin, sadece, böyle ilişkinin var olduğunun kısaca değinilmesiyle yetinilir. Karataş ve Yıldız'ın (2010) çalışması ise, amaç ve kapsam açısından bu makaleye en yakın çalışmalardan biridir. Yazarlar, *Ankara* romanını, ağırlıklı olarak Yakup Kadri'nin *Kadro*'da yazdığı makaleler ile karşılaştırmakta; bu iki ayrı yayın türündeki ortak temaları çok net ve çok titiz bir biçimde birbirleriyle ilişkilendirmektedirler. Ancak Yakup Kadri'nin bu dergideki yazıları ağırlıklı olarak kültür-sanat meseleleri üzerine olduğu için, *Kadro*'nun dönemin konjonktüründe en ayırt edici yönü olan anti-liberal ekonomi politikaları ve dönemin iktidar bloğundaki sınıfsal çekişmelerde söz konusu çalışmada doğal olarak görece geri planda kalmaktadır. Bu çalışmada ise *Yaban* ve *Ankara* romanları, *Kadro*'yu 'Kadro' yapan en ayırt edici ve en temel siyasi motivasyonlar ile ilişkilendirilerek ele alınacak, dolayısıyla da tartışmada ağırlık, Yakup Kadri'nin *Kadro*'daki yazılarına değil; asıl olarak *Kadro*'nun anti-liberal söylemlerine kaydırılacaktır. Zira *Kadro*'nun hem dönemin konjonktürü hem de Türkiye'de siyasi düşünce açısından önemi gerek siyasi gerekse de iktisadi açıdan anti-liberal bir duruş sergilemeleridir. Dergide yayımlanan makalelerde de tematik açıdan ağırlık, çok baskın bir biçimde bu konular üzerinedir.

Öte yandan, muhtemelen *Kadro* ile söz konusu romanlar arasındaki ilişkinin detaylı olarak incelenmesine gerek görülmemesinin sonuçlarından biri olarak, *Yaban*'ın ve özellikle de *Ankara*'nın oturduğu siyasal bağlam ile siyasal iktidarın o dönemki icraatı arasında belirgin bir açının oluştuğuna da literatürde çoğunlukla değinilmemektedir. Hatta kimi çalışmalarda, söz konusu romanlar bazen açık bazen de üstü örtük bir biçimde; bir ideoloji olarak Kemalizmin veya iktidardaki siyasal kadroların düşünsel ufkunu yansıtan ya da bunları şekillendiren eserler olarak kabul edilmektedirler. Örneğin Yalçın Çelik (2014: 95), Yakup Kadri'nin, "[...] Atatürk ideolojisi ve inkılâplarını bir roman formunda anlat[tığı]" tespitini yapmakta; çalışmasının başka bir yerinde ise *Ankara* romanının üçüncü bölümü için, "[t]üm bu anlatılanlar Kemalist ideolojinin özetlenmesinden başka bir şey değildir" demektedir (2014: 103). Aslında hem Yakup Kadri hem de *Kadro* dergisi ile dönemin siyasal iktidarı arasında ilk bakışta bu tür özdeşlikler kurulabilmesi mümkün görünmektedir. Zira tıpkı siyasal iktidar gibi, Yakup Kadri ve arkadaşları da kendilerini 'inkılapçı', 'devletçi', 'cumhuriyetçi' vb. nitelemelerle tanımlamaktadırlar. Ayrıca *Kadro* dergisinin 22. sayısında bizzat Mustafa Kemal'in kısa bir notu vardır. Aynı sayıda, İsmet İnönü de devletçiliği konu edinen bir makale kaleme almıştır. Kuşkusuz her iki yazı da sembolik açıdan kendilerine verilen desteği

göstermesi itibariyle Kadrocular nazarında çok önemlidir ve ayrıca *Kadro*'nun rejime olan sadakatini de göstermektedir. Ancak bu çalışmada, Kadrocu temel tezler ve ayrıca bu tezlerin yansıtıldığı romanlar olarak *Yaban*'da ve özellikle de *Ankara*'da öne sürülen görüşler ile dönemin siyasal iktidarının icraatı arasında aslında gayet belirgin bir açının olduğu öne sürülecektir. Çalışma boyunca gösterilmeye çalışılacağı üzere, bilhassa *Ankara* romanı ve daha geniş planda da *Kadro* dergisi, rejimin sınırlarını içeriden fazlasıyla zorlayan ve hatta iktidardaki kimi çevrelerin kesinkes karşısında konumlanacağı ideolojik motiflerin taşıyıcılığını yapmıştır. Bu itibarla hem *Kadro* hem de söz konusu romanlar siyasal açıdan, “Kemalist ideolojinin özetlenmesinden” kesinlikle çok daha fazlasını içermektedir.

Bu saiklerle, çalışmanın ilk bölümünde *Kadro* dergisinin temel tezlerinin kısa bir özeti sunulacak ve bu tezlerin, siyasal iktidarın mevcut icraatından hangi noktalarda ayrıldığı üzerinde durulacaktır. Buna paralel olarak ikinci bölümde, Kadrocu tezlerin, 1932 yılında yayınlanan *Yaban* ve 1934 yılında yayınlanan *Ankara* romanlarındaki izleri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise *Yaban* ve *Ankara*'nın, iktidarın ve icraatının edebiyat alanındaki savunusu olduğuna yönelik tespitler eleştirel bir perspektifle ele alınacaktır.

1. Kadro Hareketinin Temel Tezleri

Kadro, sadece üç yıl süreyle (Ocak 1932-Aralık 1934 arasında) yayınlanmış olmasına rağmen, içerdiği politik ve teorik tartışmalarla Türkiye’de önemli bir etki yaratmış ve cumhuriyetin ileriki yıllarına bazı önemli ideolojik motifleri de miras bırakmıştır. Bu itibarla *Kadro*, sadece erken cumhuriyet döneminin değil; bir bütün hâlinde Türkiye siyasi tarihinin en önemli dergilerinden biridir. Şevket Süreyya (Aydemir), Kadrocuların baş ideoloğu olarak genel kabul görmektedir. Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) ise, derginin hem daimî bir yazarı hem de imtiyaz sahibidir. Vedat Nedim (Tör), Burhan Asaf (Belge) ve İsmail Hüsrev (Tökin) ise, derginin daimî diğer yazarlarıdır.³

Kadro dergisinin birinci amacı, yeni rejimin o güne kadarki icraatını geniş bir perspektiften ve bütünsel bir biçimde formüle edebilmektir. Yani Kadrocular, yeni rejimin gerçekleştirdiği dönüşümlerin, dört başı mamur bir teorik sistem dâhilinde ifade edilmesini amaçlamışlardır. Çünkü onlara göre, ‘Türk inkılâbı’nın sahip

³*Kadro* sütunlarında yazarlar soyadlarını kullanmıyor olsalar da (çünkü o tarihte Türkiye’de henüz Soyadı Kanunu yürürlüğe girmemiştir), künye düzenindeki karışıklıkları önlemek adına, bu çalışmada atıflarda ve kaynakçada her bir yazarın ileride kullanacakları soyadları da dikkate alınmıştır.

olduğu “nazarî ve fikrî unsurlar inkılâba İDEOLOJİ olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir” (Kadro, 1932a: 3; vurgu aslında). *Kadro*, bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Kadrocuların, birinciyle iç içe geçen ikinci amaçları ise, ülkenin geleceğini, kendi ortaya koydukları teorik çerçeveye göre şekillendirmek; yani Türkiye’nin bundan sonra izlemesi gereken rotayı saptamaktır. Elbette bu, bir açıdan da ülkeyi yöneten siyasal kadroların yönlendirilmesi çabasıdır. Dolayısıyla Kadrocuların, - Gramsciyan terimlerle- yeni rejimin ‘organik aydınları’ olmayı amaçladıkları söylenebilir.

Bu amaçlarla yola koyulan Kadrocular, Türkiye’nin o güne kadar yaşamış olduğu dönüşümleri ve bunların muhtemel sonuçlarını, anti-kapitalist tınılar taşıyan (ama kesinlikle mevcut rejimin ideolojik sınırlarının çok da ötesine düşmeyen ya da düşmediği düşünülen) bir yorumla okumuşlardır. Bu yorumda, Batı emperyalizmini destansı bir biçimde mağlup etmiş (ki bu, uluslararası sömürü sistemini dağıtmada öncü bir adım olarak görülmüştür) ve şimdi gelişmeyi ve sanayileşmeyi bekleyen mazlum bir millet resmedilmiştir.

Aslında Kadrocuların bu yorumla gerçekleştirdikleri şey, bir dönem kısmen etkisi altında kaldıkları Marksizme ait antagonizmayı revize ederek uluslararası bir çerçeveye taşımaktır. Kadrocular, Marksizmin temel ilkelerinin, Batılı toplumlar için yol gösterici olabileceğini; ancak bu ilkelerin, içinde yaşadıkları dönem ve ülkeyi açıklamada yetersiz kaldığını öne sürmüşlerdir. Çünkü onlara göre, Türkiye’de batılı anlamda bir sınıf çelişkisi *henüz* mevcut değildir (Aydemir, 1932b; Tör, 1932d).⁴

Ancak yine da Kadrocular diyalektiği, -adını “hareket ve tezat mantığı” olarak anarak- kendi teorilerine biçimsel açıdan uygulamışlardır (Timur, 2013: 182). Onlara göre Marksizmin tarif ettiği sermayedar-proleter çelişkisi, kapitalist ülkelerin iç çelişkisidir; ancak daha geniş bir planda, bir de uluslararası çelişki vardır (Aydemir, 1932b: 6-7). Türkiye’nin de dâhil olduğu mazlum dünya ile emperyalizm arasındaki çelişki, o günkü kapitalizmin asli çelişkisini oluşturmaktadır ve “[k]apita-

⁴ Kadrocuların, Türkiye’de batılı anlamda bir sınıf çelişkisi olmadığı ve bu açıdan Türkiye’nin, ‘Batı’dan bambaşka bir toplum olarak kabul edilmesi gerektiği yönündeki görüşleri, ileriki yıllarda yaygın biçimde savunulacak olan metodolojik özgüçülüğün de erken bir formülasyonudur. Bu anlayışa göre Türk toplumu, ‘Batı’ toplumlarından farklıdır ve bu nedenle ‘Batı’ siyasal düşüncesine ait olan klasiklerde geliştirilen bir kavramsal çerçeveye Türkiye’nin analizini yapabilmek mümkün değildir.

list nizamın talihini, Marx'ın tahmin ettiği gibi, kapitalist memleketlerdeki sınıf mücadeleleri değil, kapitalist memleketler dışındaki 'millî kurtuluş hareketleri' tayin edecektir" (Tör, 1933c: 24).⁵ Bu tezatlıkta bir saf, emperyalist 'Batı'dır; diğer saf ise sömürülen 'Doğu'dur ve Kurtuluş Savaşı da bu uluslararası tezatın bir tezahürüdür. Türkiye, Kurtuluş Savaşı'nı kazanmak suretiyle doğrudan sömürge olmaktan kurtulmuştur. Bu anti-emperyalist zafere uygun bir sonraki adımsa, planlamacı bir iktisadi program dâhilinde ülkenin sanayileşmesi ve iktisadi bağımsızlığını kazanmasıdır (Tör, 1932a: 8-9).

Sonuçta, Batı emperyalizmini mağlup etmiş ve şimdi gelişmeyi bekleyen bu mazlum milletin yapması gereken şey, kapitalizm ile sosyalizm dışında üçüncü bir yol olarak tarif edilen, bir tür devletçiliktir. Sınıfsal belirlenimden azade olduğu düşünülen devlet eliyle gerçekleştirilecek planlı ekonomik atılımlar, kapitalizme özgü sınıf mücadelelerinin ortaya çıkmasına olanak bırakmadan sanayileşmeyi mümkün kılacaktır (Aydemir, 1934b). Devlet, diğer yandan da feodalite artığı sınıf ilişkilerinin tasfiyesini ve köklü bir toprak reformunu gerçekleştirecektir (Tökin, 1933). Demek ki Kadroculara göre devlet, geleneksel toplumlara özgü kırdaki sınıf ilişkilerinin tasfiye edilerek zirai üretimin geliştirilmesinde, emperyalizme karşı ulusun ekonomik bağımsızlığının korunmasında ve modern sınıfların oluşumuna izin vermeden sanayileşmenin başarılmasında aslı rolü oynayacaktır (Alpkaya, 2011: 477).

Dikkat edilmesi gerekir ki Kadrocuların yaptığı bu devletçilik vurgusu, 1929 Buhranı sonrasında dünya kapitalizminin içine girdiği kriz koşullarına denk gelmektedir. Yani bu dönemde tüm dünyada, ekonomiye yönelik devlet müdahaleleri gündemdedir ve nitekim iktidar partisi CHP de 1931 yılı itibariyle devletçiliği programına dâhil etmiştir. Dolayısıyla Kadrocular, 1930'lu yıllarda hem genel olarak dünyada hem de Türkiye'de esmekte olan devletçilik rüzgârını arkalarına almışlardır.

Ne var ki Kadrocuların savundukları devletçilik, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, iktidar çevrelerinin savunduğundan farklıdır. Buhran öncesinde, 1927 yılında yürürlüğe konulan Teşvik-i Sanayi Kanunu'yla sanayi şirketlerine çeşitli imtiyazlar ve oldukça cömert destekler sağlanması, 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması vb. adımlar, ülkede gelişkin bir kapitalist sınıf yaratmaya yönelik hamlelerdi (Boratav, 2004: 47-48; Şener, 2015: 201, 214). Toprak'ın (2016: 66) aktardığı istatistiklere göre Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan

⁵ Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz.:Belge (1932b), Kadro (1932b), Tör (1932c).

yararlanan şirketlerin sayısı –ki bunların büyük çoğunluğu yeni kurulmuştur- beş yılda 342’den 1473’e çıkmıştı. Buhran sonrasında, yani 1930’lu yıllarda ise devletin ekonomiye müdahalesi daha doğrudan bir nitelik kazansa da burada aslında değişen amaç değil, sadece araçlardı. Şener’in aktardığı şu istatistik, iktidarın devletçi politikaları ile sermaye arasında özsel bir çatışmanın mevcut olmadığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır: “1932-1939 yıllarında özel sınai karların milli gelir içindeki payı yüzde 3,4’ten yüzde 6,2’ye yüksel[mişti]” (2015: 216). Nitekim Boratav da, “[...] sonraki dönemlerde sivrilecek büyük sermaye gruplarından pek çoğunun kökeninde 1930’lu yıllarda devlet ihaleleriyle elde edilen kazançların yat[tığı] ifade etmektedir (2004: 65). Özetle 1930’ların devletçi politikaları, devletin, sermayenin karşısında yer aldığı değil, tam tersine; sermayenin arkasında olduğu bir ekonomik önlemler dizisidir.

Kadrocular içinse devletçilik, sadece şartların (1929 Buhranı’nın ya da ülkede hâli hazırda gelişmiş bir kapitalist sınıfın mevcut olmamasının ya da yabancı sermayenin Anadolu’ya yatırım yapmada istekli davranmamasının vs.) koşullandırdığı bir zorunluluğu değil; *ideolojik bir ideali* ifade eder. Kadrocular, Türkiye ekonomisinin uluslararası kapitalizmle entegrasyonuna da özel sektörün güçlendirilme çabalarına da ideolojik-teorik olarak karşı çıkmışlardır. Yani Kadrocuların savundukları devletçilik, “özel yapabileceğini yapsın, onun yapamadıklarını ise devlet yapsın” gibi bir mantığın ya da “devlet, özel girişimin güçlenmesine yardımcı olsun” şeklindeki bir düşüncenin ürünü değildir.⁶ Kadrocular, devletin, çok daha kontrollü, çok daha sistemli bir biçimde ekonomiyi yönlendirmesini istemişlerdir. Hatta bu nedenle 1934 yılında kabul edilen Sanayi Planı’nı da “millî iktisat sisteminin kül halinde reorganizasyonu” açısından yetersiz bulmuşlardır: “[Y]alnız sanayide program ve diğer şubelerde programsızlık ancak ayarsız iki çarkın birbirinin dişlerini kırması gibi bir netice verir” (Tökin, 1934: 30).

Özetle Kadrocular, kendilerini, Kemalizme anti-kapitalist ve üçüncü dünyacı bir içerik kazandırmaya hasretmişlerdir. Bununla birlikte, Kadrocuların savunduğu devletçilik, -özel girişime karşı duydukları tüm antipatiye rağmen- sosyalist bir devletçilik değildir. Kadrocuların, uzun vadede bile üretimde özel mülkiyetin kaldırılması gibi bir istekleri yoktur. Bu nedenle, kendi önerdikleri programın ‘sosyalist planlama’ olarak nitelenmesini hemen her fırsatta reddetmişlerdir.

Sonuçta Kadrocuların savunduğu devletçilik, iktidar çevrelerinin anladığından çok daha geniş bir düzenleme sahasını kapsayan; özel girişimi ortadan

⁶ Konuyla ilgili olarak bkz.: Aydemir (1934a), Tökin (1932), Tör (1932b; 1933a; 1933b).

kaldırmamakla birlikte ona son derece sınırlı bir yer tanıyan; devletin, özel sermayenin serpilmesinde bir aracı hâline getirilmesini kesinkes reddeden; geniş ve kapsamlı plânlar çerçevesinde tahakkuk etmesi düşünülen ve ayrıca kültür, halk terbiyesi vb. sahaların da sıkı bir biçimde inkılâbın hedefleri doğrultusunda örgütlenmesini gerektiren bir anlayıştır. Demek ki, dönemin siyasi öznelerinin neyi savduklarını anlayabilmek için, kendilerini ‘devletçi’ olarak tanımlayıp tanımlamadıklarına değil; bu kavramı nasıl anlamlandırdıklarına bakmak gerekmektedir. Zaten devletçiliğin, devletin resmî ideolojisinin ilkeleri arasında sayıldığı bu dönemde, bu ilkeyi açıktan ve topyekûn bir biçimde reddeden herhangi bir siyasi özne de bulunmadığı için, *Kadro*’nun da kendisini devletçi olarak nitelmesi, tek başına, ayırt edici bir nitelik taşımamaktadır. Yani söz konusu dönemde örneğin iki farklı metnin ikisinde de devletçiliğin övülmesi, o iki metinde de aynı siyasal beklentilerin ve özlemlerin dile getirildiğini göstermez -ki bu söylenen, *Ankara* romanı için de geçerlidir. Yukarıdaki da ifade edildiği üzere, Kadrocuların savunduğu devletçilik ile iktidar çevrelerinin uyguladığı ekonomi politikaları birbirinden farklıdır. Nitekim Türkeş (2011: 467) de bu hususta şu uyarıyı yapmaktadır: “İktidarın uyguladığı iktisat politikalarının bir kısmını desteklemek *Kadro*’nun iktidarla aynı şeyleri savunduğunu elbette göstermez. *Kadro*, CHP’ nin her iki kanadından (İnönü ve Bayar) da ideoloji ve gelişme stratejisi önerileriyle ayrılmaktadır.” Timur da (2013: 184), “Kadrocular, Türk Devriminden özellikle iktisadi siyaset ve siyasi rejim konularında ayrılmışlardır” diye yazmaktadır.

Kadro dergisine dair burada üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise ‘hâkimiyeti millîye’ fikridir. Kadroculara göre bu fikir, tartışmasız biçimde benimsenmesi gereken bir ‘öz’, bir ‘cevher’dir. Ancak bu özün, farklı ülkelere uygun çeşitli ‘form’ları (‘tezahür şekilleri’) olabilir. Türkiye’ye uygun olan form ise, -örneğin Fransa’nın aksine- parlamenter demokrasi değil; halka rehberlik edecek bir kadronun önderliğidir (Aydemir, 1933a). Çünkü 1789’da, 1830’da, 1848’de, 1871’de ve 1917’de dünyada neler olduğunun bilgisine vakıf ve kendi ülkesi de isyan hareketleriyle paramparça olan bir kuşağın çoğu aydını gibi, Kadrocular da kitlelerin siyasal hareketliliğinden derin bir korku duymaktadır. Dahası, aynı kuşak, Kurtuluş Savaşı’nda yabancı işgale direnen *millî* kuvvetlere karşı Anadolu’nun pek çok yerinde bizzat Türklerin ayaklandığını; halkın bir bölümünün ancak hükümet zoruyla millî mücadeleye dâhil edilebildiğini ve cumhuriyetin kurulmasında sonra gerçekleştirilen reformların kimi yerlerde kayıtsızlıkla karşılandığını da deneyimlemiştir. Böylelikle, sonuçları çoğunlukla öngörülemez olan *baldiri çıplak* bir siyasal hareketten duydukları ürküntü, kendi insanlarına yönelik besledikleri güvensizlikle birleşmiştir. Bu ikisinden çıkan bileşkeyse, seçkin bir fikirler

yumağı olmuştur: *Kadro*, siyasetin, nitelikli ve dar bir kadronun (“azlık, fakat şuurlu bir avangardın”, “azlık, fakat ileri bir kadronun”) eline terk edilmesi gerektiğini savunmuştur (Kadro, 1932a: 3). Bu itibarla liberal parlamenter demokrasi fikri de Kadrocuların benimseyebileceği bir önerme olmaktan çok uzaktır.

Temel olarak bu tezleri öne süren *Kadro* yayınları zamanla ülke içindeki çeşitli çevrelerde rahatsızlıklara sebep olmuştur. Kadroculara yönelik tepkilerin birden fazla kaynağı vardır ve *Kadro*'nun tam olarak hangi nedenlerle yayın hayatına son vermek zorunda kaldığı konusunda farklı kanaatler mevcuttur. Bir görüş, sermaye çevrelerini işaret etmektedir. Çünkü gerçekten de başta İktisat Vekili Celal Bayar olmak üzere İş Bankası ve İstanbul sermayesi çevreleri, kolaylıkla öngörülebilir nedenlerle *Kadro*'nun devletçi tezlerinden rahatsız olmuşlardır. Nitekim Timur (2013: 184-185), Aydemir'e atıfla, “‘İstanbul’daki Levantenlerle ve ekalliyet muhitleriyle, ithalatçı çevreleriyle, daha doğrusu şu iş alemi diyebileceğimiz o günün insanları ile garip bir iş birliği içinde’ olan İş Bankası çevresi[nin] hücum[ları]” neticesinde *Kadro*'nun kapatıldığını öne sürmektedir. Öte yandan, başta CHP Genel Sekreteri Recep Peker olmak üzere başka bir grup CHP’linin de *Kadro*'nun kendine biçtiği politik misyondan rahatsız olduğu bilinmektedir ve Yakup Kadri (1984: 108), bu konu üzerinde özellikle durmaktadır. Buna göre, rejimin teorik ve ideolojik muhtevasını formüle etmek, sadece partinin yetkisindedir. Dolayısıyla Kadrocuların böyle bir iddiayla siyaset sahnesine atılmaları kabul edilebilir bir girişim değildir. Nitekim bilindiği üzere Peker, CHP’ye ideolojik bir gömlek dikme konusunda en gayretli isimlerin başında gelmektedir ve bu açıdan Kadrocuların yapmaya kalkıştığı şey, tam da Peker’in kendisine biçtiği görevle çakışmaktadır.

Daha genel planda bakıldığında ise, o dönemde, sınırları net biçimde çizilmiş teorik-ideolojik bir çerçeveye göre ülkenin geleceğine şekil verme anlayışına karşı da bir çekingenlik söz konusudur. Nitekim Çulhaoğlu’na (2002: 583) göre *Kadro*'nun kapanmasında asıl neden, “[...] dönemin Cumhuriyet kadrolarının, geliştirilmiş ve sistematik her tür ideolojik kurgunun kendi içinden radikal ve etkili kopuşlara da olanak tanıyacağını sezmeleri ve bundan çekinmeleridir.” Zira yazarın da belirttiği gibi, “Cumhuriyetin siyasal seçkinleri, Osmanlı’dan devralınan ‘yalınkat pragmatizmi’ ve bunun getireceği esneklikleri, geliştirilmiş ideolojik sistemlere tercih etmişlerdir.” Dolayısıyla Çulhaoğlu, Timur’un aksine, sermaye kesimlerinin dergiyi “sabote etmesi[nin], o dönem koşulları gözetildiğinde inandırıcı bir açıklama” olmadığını düşünmekte; yani sermaye çevrelerinin, derginin kapatılmasında belirleyici bir rol oynayamayacağını öne sürmektedir. Nitekim Argın da (2009: 102), “[a]slında *Kadro*'nun dramı, ‘teori’den çok ‘hayat’a

yaslanmayı, yani ‘teorik tutarlılık’tan çok ‘pratiğe tutunma’yı önemseyen bir harekete, sistematik bütünlük kazandırmak gibi ‘ütöpik’ bir amacın peşinden koşmaktan kaynaklanıyordu” demektedir.

Tüm bunların yanında, siyasal geçmişleri de Kadrocuların yakasını bırakmamıştır. Çünkü Kadrocuların beş daimî yazarından dördü, geçmişlerinde Türkiye Komünist Partisi’yle ilişki içinde olmuştur ve bunlardan ikisi (Aydemir ve Tökin), Moskova’da eğitim almıştır (Tekeli, İlkin, 2007: 601). Bu itibarla *Kadro* aslında, tüm samimiyetiyle Türkiye’deki yeni iktidarın bir destekleyicisi olmasına rağmen, daha yolun başında ince bir çizgide yürümek zorunda kalmıştır. Hem geçmişlerindeki siyasal bağlantılar hem de devletçiliği sosyalizmi andıran bir içerikle savunmaları, Kadrocuların siyasi meşruiyetinin sürekli olarak tartışılmasına neden olmuştur.

Yukarıda sayılan her bir faktörün, *Kadro*’nun kapatılmasında ne oranda rol oynadığı ve önem açısından bunların nasıl sıralanması gerektiği sorusu, bu yazının kapsamı dışındadır. Her biri gerçeklik payı taşıyan bu faktörlerin hangisi ya da hangileri daha ağırlıklı rol oynamış olursa olsun, neticede, *Kadro*’ya yönelik tepkiler gittikçe büyümüş ve Mustafa Kemal’in ağırlığını koymasıyla dergi kapanmak zorunda kalmıştır.

Ancak Kadrocular -her şeye rağmen- rejimin ‘biz’den sayılan unsurlarıdır. Dolayısıyla da herhangi bir cezai kovuşturmaya uğramadan, sadece siyasetten tasfiye edilmişlerdir. Yakup Kadri’nin payına düşen ise Tiran büyükelçiliği olmuştur. Böylelikle 1934 yılı sonunda, *Kadro* yayın hayatına son vermiştir. Fakat ortadan kalkan, sadece derginin varlığı ve dergi çevresinin somut birlikteliğidir. Kadrocu görüşler, tespitler, beklentiler ve özlemler, bazen *Kadro* satırlarında olduğu şekliyle, bazen de revize edilerek Türkiye’deki başka siyasi öznelerce de temellük edilecek ve günümüze kadar da uzanacaktır.⁷

2. *Yaban* ve *Ankara*’ya Yansıyan Kadrocu Temalar

Bir önceki bölümde Kadrocu temel tezleri kısaca özetledikten sonra bu bölümde, söz konusu tezlerin, Yakup Kadri’nin *Yaban* ve *Ankara* isimli romanlarına nasıl yansıdığı tartışma konusu edilecektir. Bu bölümdeki her bir alt-başlık, söz

⁷ Özellikle de *Yön* dergisiyle Kadrocular arasında çok belirgin düşünsel süreklilikler mevcuttur. Bugün *Kadro*’yu bu kadar önemli kılan da bir açıdan, *Yön* dergisinin, Kadrocu savları 1960’lı yıllarda -revize ederek- kalıcılaştırmış olmasıdır.

konusu izlerin tematik olarak ayrıştırılması sonucu bölümlenmiştir.⁸

2.1. “Mazlum Milletler” ya da Üçüncü Dünya Milliyetçiliği

Kurtuluş Savaşı, farklı ideolojilerin perspektiflerinde farklı kelimelerle tanımlanabilmektedir. Kadrocular bu savaşı -ilgili bölümde de değinildiği üzere-mazlum bir milletin, emperyalistlere karşı verdiği bir mücadele olarak okumuşlardır (Kadro, 1932c: 3-5). Dikkatle incelendiğinde Yakup Kadri'nin de bu savaşı, Kadrocu tezlere uygun bir zemine oturttuğu görülmektedir. Örnek olarak aşağıda aktarılacak pasajda, olayın kurgusal olarak yaşandığı dönem, Sakarya Savaşı'nın hemen öncesidir. Şayet burada bir mağlubiyet söz konusu olursa, milli mücadelenin merkezi olan Ankara, Yunan kuvvetlerince işgal edilebilecektir. Tam bu aşamada Yakup Kadri, romanın başkarakterini şu şekilde konuşturur:

“Bütün Türk âleminin bundan başka yöneleceği bir nokta var mı?

Bütün Türk âlemi mi? Hayır, bütün mazlum insanların, diyecektim. Gözü doymak bilmeyen bir iki garp devletinin zenginleri, günde dört öğün yemek yiyecek diye, fukaranın lokması elinden alındı. Nice yuvalara kundak sokuldu, nice ev bark yıkıldı. Şimdi, Vestminister'in pembe derili lordu çatlak tabanlı Anadolu köylüsüne karşı bir sürgün avı yapıyor. Neresini yiyecek, bu zavallı yaratıkların? Hangisinin göğsünden, ona, bir bifteklik et çıkabilir?” (2015b: 141-142)

Görüldüğü üzere Yakup Kadri, savaşın bir safını kasıtlı olarak önce “bütün Türk âlemi” olarak tanımlamakta ve sonra da bir düzeltmeye giderek “bütün mazlum insanlar” demektedir. Dahası Yakup Kadri, karşı safı da “Yunan ordusu” olarak tanımlamamaktadır. Karşısında savaşılan kuvvet elbette Yunan ordusudur; ancak Yakup Kadri burada asıl düşmanı “Vestminister” olarak nitelermektedir. Yani Atina'dan, Yunanistan'dan ya da bunları çağrıştıracak başka herhangi bir öğeden değil; o dönem emperyalist dünyanın lideri konumunda olan İngiltere'den söz etmektedir. Ayrıca işgal, “gözü doymak bilmeyen bir iki garp devletinin zenginleri[nin], günde dört öğün yemek yiyecek diye, fukaranın lokması[nı] elinden al[ma]” çabasının bir parçası olarak nitelenmektedir. Bu yüzden “nice yuvalara

⁸Elbette *Kadro*'da çok farklı konularda öne sürülen görüşler ile *Yaban* ve *Ankara*'nın yazarının dünya görüşü arasında pek çok paralellik kurulabilir. Dolayısıyla *Yaban* ve *Ankara* romanlarında bulunabilecek Kadrocu izler, bu bölümde ele alınacak temalardan ibaret değildir. Yakup Kadri'nin romanlarında, Tanzimat dönemi eleştirisi, yeni rejimde kadına biçilen rol, Osmanlı geçmişinin siyasal açıdan nasıl değerlendirilmesi gerektiği, dinin ve din adamlarının modern toplumdaki yerinin ne olduğu vb. pek çok tartışma başlığında da Kadrocu görüşlerin izlerini bulabilmek mümkündür. Ancak çalışmanın başında da belirtildiği gibi bu çalışmada sadece, *Kadro*'nun en yoğun şekilde işlenen ve en çok ses getiren, temel tezleriyle sınırlı kalınmıştır.

kundak sokul[muş]”, bu yüzden “nice ev bark yıkıl[mıştır].” Zaten *Kadro*’da açık bir biçimde tanımladığı üzere Yakup Kadri için, Kurtuluş Savaşı’nın öncülü olan Birinci Dünya Savaşı da büyük kapitalist devletlerin sömürge kavgasından başka bir şey değildir (1932: 38-39).

Yaban’dan yukarıda aktarılan pasajı hatırlatacak biçimde Yakup Kadri, yine *Kadro*’daki bir başka yazısında ise, Birinci Dünya Savaşı ve devamında Türkiye’nin işgalini ‘emperyalizm’ kavramıyla birbirine bağlayarak şöyle diyecektir: “Nihayet, 1914, 1918 geldi. Garp imperiasmasının kandan ve yağmadan gözü dönmüş kurt sürüleri, bütün vahşetiyle bizim zavallı ağllarımızın üstüne de saldırdı...” (1933b: 26)

İlgili bölümde de değinildiği üzere, Kadrocular için dünya genel olarak, (I) sömürücüler, (II) sömürgeler ve yarı-sömürgeler olarak bölünmüştür ve Kurtuluş Savaşı, bu bölünmenin kritik bir cephesidir. Görüldüğü gibi yukarıda aktarılan pasajlarda da Anadolu’nun işgali, gözü doymak bilmeyen “batı devletinin zenginleri”nin yararına; onların çıkarlarını gerçekleştiren emperyalist devletlerin sebep olduğu bir işgal olarak görülmektedir. Direnenler, tüm mazlum dünya adına, buna karşı savaş vermektedirler.

Dolayısıyla burada söz konusu olan yurtseverlik, asıl olarak etnisist ya da ırkçı bir milliyetçilik de değildir. Bağımsızlık savaşı, çok büyük bir resmin içine (‘emperyalizm versus mazlum milletler’ ikiliğine) oturtulmaktadır. Bununla birlikte Yakup Kadri için milli mücadele, anti-emperyalist bir zafer olmasının yanı sıra, yeni bir “Ergenekon Destanı”dır (Karaosmanoğlu, 2010). Demek ki burada, 1960’lı yıllarda tekrar popülerleşecek olan bir görüş; üçüncü dünya milliyetçiliği ile Türk milliyetçiliği sentezinin erken bir hâli karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan Yakup Kadri’nin, tümüyle etnisist bir içerikle anlaşılmadığı takdirde ve dinsel referanslar dışarıda bırakıldığı müddetçe bir ‘Türk milliyetçisi’ olarak tanımlanmasında sorun yoktur. Ancak Yakup Kadri’nin ve genel olarak Kadrocuların özgünlüğü, Türk milliyetçiliğini, ‘mazlum milletler versus sömürgeciler’ ikiliğiyle daha geniş bir resme, emperyalizm kavramı aracılığıyla oturtmaktaki ısrarlarıdır.

Öte yandan, Kurtuluş Savaşı’nı yorumlama şekillerine paralel biçimde Kadrocular, Türkiye’nin, askeri ve ekonomik anlamda ‘Batı’ya yanaşmasını değil; “milli kurtuluş hareketlerine giren veya girmeye namzet bulunan millet[lerle]” kader birliği yapmasını isterler (Aydemir, 1932b: 10). Cennet Ünver’in (2011: 470) de ifade ettiği gibi bu “üçüncü dünyacı yönelim”, “Batılılaşma gibi kilit bir noktada, siyasi iktidarın ideolojik çizgisinden ayrış[ma]” anlamına gelmektedir. Yakup Kadri de *Ankara* romanında Hakkı Bey’i (Hakkı Bey romanın söz konusu bölümünde ideal

bir yurtsever olarak sunulmaktadır; henüz *kapitalistleşmemiştir*) ‘Batı’dan hiçbir medet umulmaması gerektiğini savunacak biçimde konuşur:

Avrupa medeniyeti. Bu, Avrupalı’nın uydurduğu yüz bin yalandan biridir. Yuf bize ki kendimizi bildiğimiz günden beri bu yalana bir nas gibi inanmışız. Yalan, yalan, yalan... Avrupa bir yırtıcı-kuşlar yuvasıdır ve onun karşısına ancak tepeden tırnağa kadar silahlanmış olarak çıkılır (2015a: 41).⁹

İlgili bölümde değinildiği üzere, Kadrocular için Kurtuluş Savaşı’nın kazanımlarının sürdürülmesinin ve daha pozitif bir noktaya sıçranabilmesinin yolu da liberalizm karşıtı bir ekonomi-politikten geçmektedir. Yakup Kadri’nin *Ankara* romanında tasarladığı ütopya da tam olarak bunun gerçekleştirildiği bir Türkiye’dir ve Yakup Kadri’nin ideal ülkesi, tam da Kadrocuların vurguladığı gibi, Kurtuluş Savaşı’nın ruhuna ve mantığına uygun bir *iktisat hamlesi* sayesinde yaratılabiliştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında bu konunun üzerinde detaylı olarak durulacaktır ancak şimdi öncelikle, bu ideal ülkeyi yaratacak münevverlerle halk arasındaki gerilimli ilişkiye değinmek gerekmektedir.

2.2.) Halkı Aydınlatmakla Görevli Münevverler

Yakup Kadri için gerçek aydın; bilimin ve gerçeğin bilgisine sahip olan ve bu nedenle, hakikatin ışığını halka yansıtması ve onu refaha kavuşturması gereken bir toplumsal katmandır. Yakup Kadri’nin Türk aydınına yönelik özellikle *Yaban*’da dile getirdiği sitemleri bununla ilgilidir:

“Eğer, bilmiyorlarsa kabahat kimin? Kabahat, benimdir. Kabahat, ey bu satırları heycanla okuyan arkadaş; senindir. Sen ve ben onları, yüzyıllardan beri bu yalçın tabiatın göbeğinde, herkesten, her şeyden ve her türlü yaşamak zevkinden yoksun bir avuç kazazede halinde bırakmışız. Açlık, hastalık ve kimsesizlik bunların etrafını çevirmiştir. Ve cehalet denilen zifiri karanlık içinde, ruhları, her yanından örtülü bir zindanda gibi mahpus kalmıştır” (2015b: 181).

⁹ Yakup Kadri’nin siyasi-ideolojik dönüşümleri hakkında, -bu çalışmanın konusunu oluşturulmaması nedeniyle- burada uzun uzadıya tahlillerde bulunulmayacaktır. Bununla birlikte, Yakup Kadri’nin yukarıda aktarılan pasajlarının 1930’lu yıllarda kaleme alındığını burada tekrar vurgulamak gerekmektedir. Çünkü Yakup Kadri’nin ilerleyen yıllardaki yazılarında anti-emperyalizm vurguları bu kadar belirgin bir biçimde sürmeyecektir. Ayrıca genel olarak Batı medeniyeti ve özel olarak da İngilizler hakkında Kadrocu yılların Yakup Kadri’sinin düşünceleri ile İkinci Dünya Savaşı sırasında diplomatlık yapan Yakup Kadri’nin düşünceleri arasında da çok önemli farklılıklar oluşacaktır.

Ankara romanının üçüncü bölümünde ise eğitim-kültür alanında yapılan köklü reformlar sayesinde ülke insanının cehaletten kurtulduğu, deyim yerindeyse ışıklara boğulmuş bir Türkiye tablosu çizilir. Bu ütopya ülkesinde, “[n]ice kötü âdetler, gayrimillî cereyanlar, tereddî ve irtica unsurları, [...] yeni Türk cemiyetinin bir köşesinde barınmaz ol[ur]” (2015a: 181). Ayrıca *Ankara*’da, ülke sathındaki diğer pek çok yurttaşını olduğu gibi Selma’yı da aydınlatan, tıpkı Kadrocular ve Yakup Kadri gibi ‘aydın’ bir gazeteci olan Neşet Sabit’tir. Yani aslında Yakup Kadri, Neşet Sabit karakteri üzerinden (ki Neşet Sabit, romanda görüşleri sağlam, derin ve tutarlı tek karakterdir) aslında, kendi fikirlerini ve kendine biçtiği politik misyonu uygulamaktadır.

Dikkat edilirse bu noktada aydına biçilen görev, nitelikli ve dar bir kadronun rehberliğinde inkılabın ilerletilmesine yönelik Kadro’nun anti-liberal siyasal perspektifiyle uyum içindedir. Bu bağlamda *Kadro* satırlarındaki titiz seçkincilik de söz konusu romanlarda satır aralarından süzölmektedir. Bu konudaki en çarpıcı pasajlar için, tekrar *Yaban*’a dönmek gerekmektedir. Berna Moran’ın (2001: 211-212), “[d]iyebilirim ki hiçbir romanda insanları anlatmak için hayvanlara bu denli çok başvurulmamıştır” dediği *Yaban*’ın her sayfasında işlenen tema, “yurtsever” aydın ile “cahil” köylüler/halk arasındaki uçurumdur.

“Şimdi ne görüyorum? Anadolu... Düşmana akıl öğreten müftülerin, düşmana yol gösteren köy ağalarının, her gelen gasıpla bir olup komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, asker kaçağını koinunda saklayan zinacı kadınların, frengiden burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan kovalayan softaların türediği yer burasıdır.

Burada, bıyıklarını makasla kırttı diye nice fikir ve ümit dolu Türk gencinin kafası taş altında ezildi. Burada, yüzü düşmana dönük, nice vatan mücahitleri savundukları kimselerin eliyle arkadan vuruldu. Burada, millî timsalin, millî bağımsızlık sembolünün yolu kaç defa kesildi ve kaç defa oturduğu şehrin etrafı isyan silahlarıyla çevrildi. Burada, ben, vatan delisi millet divanesi; burada, ben harp malûlü Ahmet Celâl yapayalnızım” (2015b: 110).

Bu kopukluk, Ahmet Celâl ile köylüler arasındaki kimlik farklılığında da açığa çıkar. Ahmet Celâl (daha doğrusu Yakup Kadri) kendisini de köylüleri de “Türk” olarak tanımlamaktadır; oysa etnisite/ulus, köylüler için ayırt edici bir nitelik değildir. Bir köylü, Ahmet Celâl’in, “İnsan Türk olur da nasıl Kemal Paşa’dan yana olmaz?” şeklindeki çıkışına, “Biz Türk değiliz ki, beyim” diyerek karşılık verir: “Biz İslâmız, elhamdülillâh... O senin dediklerin Haymana’da yaşarlar” (2015b: 152-153).

Yaban'ın pek çok yerinde bu kopukluğun işlendiği pasajlar bulunmaktadır. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, konuyla ilgili pek çok incelemede bu pasajlardan yola çıkılarak, bu romanında Yakup Kadri'nin, ana tema olarak aydın-halk kopukluğunu işlediği öne sürülür. Romanda, aydınlar ile halk arasında bir kopukluğun mevcut olduğu elbette doğrudur. Ancak 'aydın-halk kopukluğu' ifadesi, *Yaban*'ın ana sorunsalı hakkında yanlış çağrışımlara da gebecektir. Çünkü bilindiği gibi Türkiye'deki literatür, 'aydın-halk' ikiliği bağlamında Türk aydınına yönelik eleştirilerle bolca yüklüdür ve bu ikilik, Türkiye'deki yaygın kullanımı nedeniyle 'halkın kültürüne, değerlerine duyarsız aydınlar ve halka karşı kayıtsız ceberut devlet yöneticileri versus mazlum halk' vb. dikotomileri akla getirmektedir. Bu dikotomilerde ikinci unsurlara (mazlum halk, 'çevre') pozitif bir içerik; birinci unsurlara (ceberut devlet, halka yabancı, duyarsız, alafranga aydın ya da yönetici sınıf, 'merkez') negatif bir içerik yüklenir. Hâlbuki Yakup Kadri'nin ne Ahmet Celal'i, ne de köylüleri böyle bir ikiliğe oturttuğu savunulamaz. Nitekim Moran da 'aydın-halk kopukluğu' ifadesinin, romanın konusunu tanımlamada yetersiz kaldığı görüşündedir. Ona göre "[...] *Yaban*'da vurgulanan karşıtlık, vatani kurtarmak için savaşılan ilerici aydınlarla Kurtuluş Savaşı'na inanmayan gerici köylüler arasında[dır]" (Moran, 2001: 205).

Moran'ın müdahalesi kritiktir. Yakup Kadri, eğitimli ve dar bir kadronun egemenliğini çok partili demokrasiye tercih eden bir *kadronun* mensubudur. Dolayısıyla Yakup Kadri, aydın-halk kopukluğundan şikâyet eden ve halkı oluşturan üyelerin iradelerini ön plana çıkaran bir ademi-müdahaleci değil; tepeden tırnağa bambaşka bir halkın, yeni rejime layık ideal vatandaşların devlet eliyle yeni baştan yaratılmasını hedefleyen müdahaleci ve seçkin bir damarın temsilcisidir. Yakup Kadri, *Ankara*'da Neşet Sabit'i şöyle konuşturur: "yeni cemiyet gibi, yeni insanda da kaza ve kadere bırakılmış hiçbir taraf olamaz. Her şey, akıl ve irade işi [olacaktır]" (2015a: 190).

Bu itibarla, halkın "gericiliği", "cahilliği", "yoksulluğu" ve hatta "hıyanetinden" son kertede aydınları sorumlu tutmuş olsa da Yakup Kadri, siyasetin toplumsal tabanının genişletilmesini; yani halkın siyasete genişçe katılmasını isteyen bir siyasi çizgide kesinlikle değildir. Yakup Kadri, aydınların halka yaklaşmasını, onların geleneksel değerleriyle barışmasını, onları belirli yeniliklere ve radikal dönüşlere zorlamamasını talep eden liberal-muhafazakâr bir çizgide yer almaz. Bunun tam tersine, sadece dokuz yıl içinde (*Ankara*'nın yazıldığı tarih 1934'tür ve romanın ütöpik bir içeriğinin olduğu üçüncü bölümde 1937-1943 yılları arası konu edilmektedir) bambaşka bir ülkenin yaratıldığını, bambaşka bir halkın vücuda getirildiğini düşler.

Demek ki *Yaban*'da değer yitimine uğrayan Ahmet Celal'ler değil, köylülerdir. Yakup Kadri, Türk aydınını asıl olarak halkın değerleriyle barışmadığı, halka yabancılaştığı için değil; halkın cehaletine çözüm bulamadığı için eleştirmektedir. Bu nedenle, *Yaban*'ın ana temasını oluşturan tezdin 'aydın-halk kopukluğu' şeklinde değil; 'yurtsever (ve hatta ilerici, modernleşmeci ve eğitimli) aydın ile ülkesinin selametine karşı duyarsız ve hatta bazen hıyanet içinde olan, gerici ve cahil halk' arasındaki kopukluk olarak nitelenmesi daha uygundur. Böyle bir tanımlama uzunluğu itibarıyla belki daha az kullanışlıdır; ancak bahsi geçen kopukluğun romandaki niteliğini daha doğru aksettirmektedir. Çünkü böyle bir tanımlama, bu ikilik içerisinde radikal bir biçimde değiştirilmesi gereken tarafın birinci saf değil; ikinci saf olduğuna işaret eder ve bu, *Kadro*'nun tipik seçkinliğinin romana yansımasıdır.

Sonuçta, *Ankara* romanını, Kemalist iktidarın dünya görüşüne indirgemek ne kadar problemliyse, *Yaban*'ı Türkiye'deki liberal-muhafazakâr çevrelerin Türk siyasal seçkinlerine yönelik eleştirilerinin bir örneğiymiş gibi sunmak da o kadar sorunludur. *Yaban* ve *Ankara* birbirini tamamlayacak biçimde Kadrocu dünya görüşünü yansıtmaktadır; iki romanın, siyasal yelpazede birbirinden farklı konumların temsilciliğine indirgenmesi, Kadrocuların Türkiye'deki siyasal düşünce içerisindeki özgün konumlarının göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Öte yandan hem *Ankara* romanının üçüncü bölümünde, hem de yukarıda aydınlara yönelik eleştirilerinin aktarıldığı pasajda Yakup Kadri'nin, idealistçe, sadece halkın "cehaletiyle" değil; maddi olanaksızlıklarıyla da ilgilendiği görülmektedir. Üstelik iktisadi sorunlar, ilk bölümde de değinildiği üzere, Kadrocuların en çok üzerinde durdukları ve en çok da eleştiri aldıkları meseledir. Konunun önemine binaen bu meselenin ayrı bir başlıkta incelenmesi gerekmektedir ve Kadrocu tezlerin, Yakup Kadri romanlarındaki en belirgin izleri de burada açığa çıkacaktır.

2.3.) Planlama, Milli İktisadiyat ve Üretici Güçlerin Gelişimi

Yakup Kadri, Türk aydınını, halkı zifiri karanlık içinde bıraktığı için eleştirmiştir. Ancak Yakup Kadri'nin metinlerinde Türk aydınına yönelik bu eleştiri, çoğu durumda, iktisadi bağlamda yapılan belirli tespitler ve eleştirilerle iç içe sunulmaktadır. Aşağıdaki pasaj, bunun tipik bir örneğidir:

"Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı, aydınlatamadın. Bir vücudu vardı, besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı! İşletemedin. Onu,

hayvanî duyguların, cehâletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın. O, katı toprakla kuru göğün arasında bir yabanî ot gibi bitti. Şimdi, elinde orak, buraya hasada gelmişsin. Ne ektin ki, ne biçeceksin?” (2015b: 111)

Ankara'nın üçüncü bölümünde Yakup Kadri, ideal ülkenin nasıl yaratıldığını açıklarken de eğitim hamlelerini istihsal hamleleri ile bir arada anmaktadır. Kapsamlı bir sanayileşme hamlesi, ülkenin üretici güçlerini geliştiren korumacı bir politika ve tüm bunları düzenleyen kapsamlı bir teşkilâtlanma ve planlama, ideal Türkiye'nin yaratılmasını sağlamıştır:

“Ankara'nın çehresi ve bütün yeni Türkiye'deki hayat tarzı, [...] birdenbire değişmişti. Bu, bir taraftan 1928 harf inkılâbıyla beliren ve tarih, dil hareketleriyle kıvamını bulan bir fikir ve ilim uyanışının, öbür taraftan da *milli kurtuluş prensiplerine dayanan bir iktisadi kalkınma savaşının* alıp yürümesiyle başlamıştı [...] Tarih ve Dil Cemiyetleri birleşip bugünkü ‘Türk Akademyası’nyı meydana getirdi ve *bütün direktiflerini Yüksek İktisat Enstitüsü'nden* ve Halk Evlerinden alan bir *içtimai mükellefiyet teşkilâtı dünkü İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ni tamamladı*. Ancak bu surettir ki, kültür ve umran şiarları yalnız masalar başında ve kâğıt üstünde şeyler mahiyetinde kalmaktan çıkıp taze bir milli hamle halinde bütün memlekete dağıldı. Şimdi, yeni yetişen Türk gencinde tarih bilgisi bir kuru malûmat değil, bir milli şuur ve *iktisat savaşıllığı*, onun damarlarında ecdadımızın cengâverlik fitratı gibi bir tabîi kabiliyetti. Yeni Türk neslinin idrâkında artık *sınırla gümrük birer eş kelime oldu ve millet iktisadiyatı prensiplerine aykırı hareket edenlere bir asker kaçağı, bir bozguncu gözüyle bakılmaktadır*”. (2015a: 179-180; vurgular yazara ait)

Çalışmanın birinci bölümünde Kadrocu tezler sıralanırken, Batı emperyalizmini mağlup etmiş ve şimdi gelişmeyi, sanayileşmeyi bekleyen mazlum bir milletin resmedildiği ifade edilmişti. Bu yoruma göre Türk milleti, Kurtuluş Savaşı'nı kazanarak doğrudan sömürge olmaktan kurtulmuştur. Bundan sonra yapılması gereken şey, anti-liberal, planlamacı bir milli iktisat hamlesidir. Kurtuluş Savaşı'nın mantığına ve ruhuna uygun olan ve ülkenin yarı-sömürge olarak dünya kapitalizmine eklememesini önleyebilecek olan hamle budur. Görüldüğü gibi, yukarıda da Yakup Kadri, “*milli kurtuluş prensiplerine dayanan bir iktisadi kalkınma savaşının*” başladığını hayal etmektedir. Bu hayali ülkede “*sınırla gümrük birer eş kelime ol[muştur] ve millet iktisadiyatı prensiplerine aykırı hareket edenlere bir asker kaçağı, bir bozguncu gözüyle bakılmaktadır*”. Dikkat edilirse, ülkenin ancak anti-liberal bir yoldan kalkınabileceğini savunan Kadrocuların hayallerindeki ülke ile sınır ve gümrüğün birer eş kelime olduğu Yakup Kadri ütopyası, aynı özelemleri paylaşmaktadır. Bu husus, *Kadro*'nun, o dönemki siyasal iktidarın dünya görüşünden farkını göstermesi itibarıyla ayrıca önemlidir.

Tam da bu noktada, kapitalistleşme bahsinde *Ankara*'da yazılanlar ile *Kadro*'da öne sürülen görüşler arasındaki paralelliklere ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Yakup Kadri, içinde yaşadığı dönem itibariyle (yani *Ankara* romanının ikinci bölümüne denk gelen zaman aralığında), “[b]iz Garp namına Garpta hüküm süren çürümüş bir sınıfın istihlâk ve istihsal şartlarını kendimize tatbik uğraşmaktayız. Tıpkı tehlikeli bir ilâcı kendi kanına aşıl原因 bir ilim fedaisi gibi” demektedir (2015a: 136). Burada, kapitalistleşme/burjuvallaşma ile çürüme arasında bir bağlantı kurulduğu görülmektedir. O dönemde Kadrocularda yaygın olarak savunulan bir görüşü; Batı dünyasının çıkışı olmayan bir “katastrof”, “çözülüş” ve “yozlaşma” yaşadığı tespitini¹⁰ dikkate aldığımızda, Yakup Kadri'nin bu satırları daha bir açıklık kazanmaktadır. Hatta Yakup Kadri aynı pasajda biraz önce de “[y]arın öbür gün Garp medeniyetinin yıkılıp çökmesine sebep olacak unsurları bu taze, bu arı vatan topraklarına taşımakta ve aşulamakta ne mana vardı?” diye yakınmaktadır.

Bu bağlamda, *Ankara* romanının ikinci bölümüne kadar ideal bir şahsiyet olarak tanıtilen Hakkı Bey'in, milli mücadeleden sonra başarılı bir kapitaliste dönüşmesi ve buna paralel biçimde, iyi özelliklerini giderek kaybetmesi çok önemli bir detaydır. Keza Hakkı Bey'in arkadaşı Murat Bey de milli mücadele döneminden sonra arsa spekülasyonu işine girerek kapitalistleşmiştir ve Hakkı Bey gibi o da, milli mücadele ruhunu kaybedip yozlaşanların timsalidir.

Bu noktada iyi bir kapitaliste ve tam bir alafrangaya dönüşenin, milli mücadelenin bir mensubu olması veya tersinden; milli mücadelenin bir mensubunun, şimdinin alafranga, yozlaşmış, Batı öykünmecisi bir iş adamına dönüşmüş olması tesadüf değildir. Yakup Kadri, yıllar sonra yine aynı kesimleri, “İsmet Paşa'nın ‘affairiste’ adını taktığı iş adamlarına gelince, bunların devletçilikten anladıkları şey ise sırtlarını devlet nüfuzuna dayayarak kendi çıkarlarını sağlamaktan ibaretti” diyerek eleştirecektir (1984: 109). Nitekim gerçekten de o dönemde, geçmişinde milli mücadele kadrolarında yer alan pek çok kimse, savaştan sonra siyasi nüfuzunu kullanarak bankalar ya da fabrikalar gibi büyük şirketlerin hissedarları arasına girmiştir. İşte, kimi kesimlerin bu şekilde devlet himayesiyle kapitalistleşmesi, Kadrocu gelenekte üzerinde sıklıkla durulan ve eleştirilen bir konudur. Çünkü Kadrocuların anladığı devletçilik, Türkiye’de burjuvazinin palazlandırılmasına yönelik bir anlayış değildir. Kadrocular bu tür bir devletçiliği, mümkün olamayacağı ya da zor olacağı için değil; teorik-ideolojik

¹⁰ Konuyla ilgili olarak *Kadro* satırlarından örnek bazı metinler için bkz.: Aydemir (1932a), Belge (1932a), Tör (1932b).

olarak reddetmektedirler. Bu açıdan Kadrocular, devlet eliyle kapitalist yetiştirmeye de bürokratların kapitalistleşmesine de karşıdırlar. Doğal olarak da Kadrocular, derginin yayın hayatında olduğu dönemde, çıkarlarını tehdit altında hisseden iş adamlarından gelen yoğun tepkilere maruz kalmışlardır. Onlar da sayısız makaleyle, üç yıl boyunca bu eleştirilere cevap vermeye çalışmışlardır. Ancak dönemin tek parti iktidarı koşullarında kolaylıkla öngörülebilecek nedenlerle Kadrocular, bu konudaki cevaplarını ve eleştirilerini doğrudan hedef göstermeksizin, teorik bir zaviyeden ve oldukça dikkatli biçimde yapmışlardır.¹¹

Politikada 45 Yıl isimli çalışmasında Yakup Kadri yine bu kesimleri anarak - ve bu kez Kadrocu yıllarda yaptığının aksine sözünü pek da sakınmayarak- şöyle diyecektir:

“[O] sıralarda bence bu hadiselerin en önemlisini teşkil eden dünkü Millî Mücadeleciler ve o günkü devrimciler kadrosunun bir kazanç ve menfaat şirketi karakterini taşımaya başlamasıydı. Bunlardan kimi arsa spekülasyonları, kimi idare meclisi âzâlıkları, kimi taahhüt işleri, kimi de türlü türlü şekillerde komisyonculuklar peşine düşmüş bulunuyordu” (1984: 100).

O sıralarda, beş altı fikir arkadaşımla çıkarmakta olduğum ‘Kadro’ adlı dergide yazılan bazı tenkit yazıları üzerinde CHP Genel Sekreteri Recep Peker’le yaptığım tartışmalardan anlamıştım ki, devrimcilik ve devletçilik vasıflarını taşıyan bu parti, bizim Kadro’da, İsmet Paşa’nın nüfuz suistimallerine dayanan servet iktisaplarına¹² karşı almağa çalıştığı politik ve idari tedbirlere paralel olarak açtığımız fikir mücadelesinin meydana koyduğu problemleri hiç de mühimsememektedir (1984: 107).

İşte tüm bu eleştiriler dikkate alındığında, Kurtuluş Savaşı’nın akması gereken doğal mecrasının anti-kapitalist bir üçüncü yol olduğunu savlayan ve dönemin iş çevreleriyle bir münakaşa hâlinde olan *Kadro*’nun bir yazarının (Yakup Kadri’nin), *Ankara* romanında, kapitalistleşen karakterleri milli duygular açısından da en

¹¹ Ancak Kadrocuların pek çok açıdan devamı niteliğindeki Yöncüler, bu konudaki eleştirilerinde çok daha açık olacaktırlar. Yöncüler, ülkenin yönetici kadrosunun, Şişli burjuvazisinin Ankara Palas ve Karpıç’teki temasları sonucunda yollarından saptırıldıklarını ve Kurtuluş Savaşı’nın ruhuna ve mantığına aykırı olan kapitalizme savrulduklarını savlayacaklardır. Bu saptırılma fikri ve bu fikrin bir eleştirisi için bkz. Atılgan (2002).

¹² O dönemde, ‘kişisel menfaat peşinde koşan çıkarıcı’ anlamında bir eleştiri/karalama nitelemesi olarak “aferist” kelimesiyle tanımlananlar da bu kesimlerdir. ‘Aferist’ kelimesi, İş Bankası’nın Fransızca karşılığı olan *Banqued’affaires* kelimesinden gelmektedir (Boratav, 2004: 41). Belirtmek gerekir ki, İş Bankası’nı kuran ve genel müdürlüğünü yapan Celal Bayar, söz konusu dönemde hükümetin İktisat Vekili’dir.

yozlaşan kimseler olarak sunması tesadüfi değildir. Özetle bu noktada da *Ankara*, Kadrocu tezlerin ve derginin içinde bulunduğu siyasi polemiklerin doğrudan bir yansıtıcısı konumundadır.

Öte yandan, *Ankara*'nın ilerleyen sayfalarında, üretici güçlerin gelişimine ve sanayileşmeye yönelik coşkun betimlemeler yer alır. Romandaki bu pasajlar da, Kadrocuların ekonomi-politiğin önemine, sanayileşmeye ve programlı devletçiliğe yaptıkları yoğun vurguyla uyum içindedir. Kadro, -ilk sayısından son sayısına kadar- işte böyle bir Türkiye'nin hayalini kurmuş, hep bunu yaratabilmenin yollarını tartışmıştır:

“Hele Anadolu'nun bir yerinde bir bataklık kurutuluşunu, yeni bir demiryolu hattı üzerinde ilk trenin işleyişini veya Seyhan sahasındaki pamukların Kayseri bez fabrikalarına gelip oradan beyaz patiska veya renkli basma halinde çıkışını gösteren milli aktüalite filmleri, sinema sallerini alkış ve sevinç çılgınlıklarıyla çın çın çınlatıyordu”.

İşte, Selma Hanım'ın aklına, Türkiye'nin sanayileşmesine dair, Neşet Sabit'in de bir roman yazması fikri bu filmlerden birini seyrederken geldi. Maddenin, insan elinde bu şekilden şekle girişi, adeta canlanıp, şuurlanıp muttasıl istihale ve tekâmül eden bir uzviyet halini alışı ona hayret verici bir fantasmagoria gibi geldi. Makinalar, idrak ve irade sahibi mahlûklar gibi işliyordu ve bunların yaradıcı olan insan, eşya ve tabiat üstündeki hükmünü bunlar vasıtasıyla yürütürken mukadderatının en yüksek mertebesine erişmiş görünüyordu. Göz alabildiğine köpüklenmiş bir deniz manzarasını andıran pamuk tarlaları, bunların küçük küçük kavuklara benzeyen kozaları, bunlar arasında dolaşan ve bunları toplayıp küfelere yerleştiren köylülerin neşeli şarkıları; bunların sıra sıra vagonlar içinde fabrikalara doğru seyahatleri bir rüstaî neşidenin ruha ferah veren epizotları idi... (2015a: 181-182)

Çalışmanın birinci bölümünde Kadrocuların ayrıca, Türkiye dâhilinde sınıf mücadelesinin nesnel bir zeminin var olmadığına inandıkları; bunu, sadece 'Batı'nın bir gerçekliği olarak kavradıkları da ifade edilmişti. Sanayileşme çabalarında ekonominin manivelasının kapitalistlerin ellerine bırakılmaması ve sıkı sıkıya devletin kontrolünde bulundurulması sayesinde Türkiye'nin, sınıf mücadelesi uğrağından geçmeden refaha ulaşabileceği öngörülüyordu. Yani Kadroculara göre burjuvazinin hâli hazırda gelişmemiş olduğu bu topraklarda anti-kapitalist bir kalkınma yolu izlendiğinde, işçi-işveren arasında 'Batı' ülkelerinde görüldüğü tarzda bir çatışmaya mahal vermeksizin sanayileşebilmek mümkündü. Yakup Kadri'nin *Ankara* ütopyası, Kadrocuların bu beklentisini de karşılamaktadır:

“Türk işçileri, Türk mühendisleri, Avrupa’daki arkadaşları gibi bedbaht da değildir. Eski Roma’nın esir sürüleri gibi bin bir mihnet ve cefa altında, bin türlü mahrumiyetle ruhları ve suratları ekşimiş, içkiden, açlıktan bütün insanî faziletlerini kaybetmiş Avrupa proletaryasının sefalet ve felaketinden Türkiye’de eser görülüyordu. Türkiye’de işçiler birer devlet memuru idi ve yüreklerinde bir devlet memurunun haysiyetini, vekârını, mesuliyetini taşıyorlardı. Başlarında patron diye bir bela yoktu. Kimsenin esiri değildiler. Yalnız memleketin hizmetçisi olduklarını ve alınlarından akan terin vatan topraklarına bereket getirici bir rahmet gibi yağdığını biliyorlardı” (2015a: 183).

Dolayısıyla Deren Van HetHof (2010: 99); “[k]ıscası, sağlıklı bir toplumda zengin olmaz” derken, Yakup Kadri’nin ütöpik Türkiye’sinin en önemli özelliklerinden birine işaret etmiştir. Görüldüğü gibi Yakup Kadri’nin hayalindeki ülkede, Türk işçisinin üstünde “patron diye bir bela” bulunmamaktadır; her biri “birer devlet memuru”dur. Hakkı Bey ve Murat Bey gibi savaş sonrası dönemin kapitalistlerine ise ütopya *Ankara*’sında yer yoktur. Üstelik artık, Ankara’nın bir bölgesi lüks; diğer bölgesi sefalet içinde de değildir. Sonuçta, ülkede sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından 1930’larda var olan uçurum, ütöpik Türkiye’de ortadan kalkmıştır.

Görüldüğü gibi tüm bu detaylarda da Yakup Kadri ütopyası, anti-kapitalist vurgular taşıyan bir ekonomi-politik taraftarı olan Kadrocu görüşle örtüşmektedir. Sonuç olarak *Yaban*’da kısmen, *Ankara*’da ise çok yoğun biçimde üzerinde durulan tüm bu fikirler, herkesin kendisine göre farklı farklı şekillerde yorumlayabileceği amorf bir düşünceler bütünü değil; *Kadro* dergisinde uzun uzadıya savunulan bir ekonomi-politiğin yansımalarıdır.

3. Sonuç Yerine: *Kadro*, Yakup Kadri ve İktidar

Kadro’ya dair bugüne kadar birikmiş olan literatürde hemen herkesin üzerinde hemfikir olduğu bir husus, *Kadro*’nun beş kişilik çekirdek ekibinde, geçmişinde Marksizmle temas etmemiş tek yazarın Yakup Kadri olduğudur. Bu durum ve ayrıca yine aynı çekirdek kadro içinde Mustafa Kemal’e en yakın kişinin Yakup Kadri olması, onun görüşlerinin ve bizatihi kendisinin *Kadro*’daki yerinin ne olduğu konusunda bir takım farklı fikirlere yol açmaktadır. Nitekim yine tüm araştırmacılar hemfikirdir ki Yakup Kadri’nin varlığı, *Kadro*’nun hem yayına başlaması hem de yayın hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan desteğin (ya da iznin) temin edilebilmesinde etkili olmuştur. Öyleyse bu gerekçelerle, Yakup Kadri’yi siyasal-ideolojik konumlanışı açısından diğer dört Kadrocudan bambaşka bir yere koyabilmek mümkün müdür?

Net bir zaman dilimi ele alınır ve 1930'lu yıllarla sınırlı kalınırsa, *Kadro*'nun diğer yazarları ile Yakup Kadri arasında çok önemli fikir ayrılıkları olduğunu savlayabilmek mümkün değildir. Kuşkusuz, *Kadro*'nun her bir yazarının, her konuda istisnasız biçimde birbirleriyle tıpatıp aynı görüşleri savunmaları beklenemez. Ancak bu kadar politik bir derginin imtiyaz sahibinin ve en önemli yazarlarından birinin, diğer yazarlar ile önemli yol ayrımlarında aynı siyasal tavrı paylaşmadan yan yana durabilmeleri de düşünülemez. Zaten *Kadro*'da, pek çok farklı konuda yazılan makaleler, politik-ideolojik muhtevaları bakımından birbirleriyle gayet iyi bir uyum içindedir. Nitekim bu çalışma boyunca dile getirilen hususlar da Yakup Kadri ve diğer Kadrocular arasındaki ilişkinin, tesadüfen ya da pragmatik amaçlarla yapılmış göstermelik bir birliktelikten ibaret olmadığını açıklıkla ortaya koymaktadır. Kaldı ki, daha önce de belirtildiği üzere, *Kadro* ile *Yaban* ve *Ankara* romanları arasında kurulabilecek paralellikler, aslında burada ele alınanlardan da çok daha fazladır.

Hepsinden öte, Yakup Kadri'nin Marksist bir geçmişi olmadığı doğru olmakla birlikte, diğer *Kadro* yazarların geçmişlerinin ne kadar Marksist olduğu ya da geçmişlerinin, onların 1930'lu yıllardaki ideolojik formasyonları açısından ne kadar belirleyici olduğu da çok tartışmalı bir konudur. Bu çalışmada böyle bir tartışmaya girilemeyecekse de Kadrocuların zaten tartışmalı bir Marksist geçmişten gelip, ondan sonra da Kemalizme doğru yöneldikleri ve bunu açıkça kendilerinin de dile getirdikleri dikkate alınmalıdır.

Sonuçta, çalışma boyunca gösterildiği üzere Kadrocu görüşlerin, *Yaban* ve *Ankara*'ya önemli yansımaları olmuştur. Bu durumda ikinci ve bu çalışma açısından asıl kritik soru karşımıza çıkmaktadır: Söz konusu romanlar ve *Kadro* dergisi, o dönem iktidarının yayın kolu faaliyetlerine indirgenebilir mi? Yani bu çalışmalar, Kemalizmin, biri süreli yayıncılık alanında, diğeri de edebiyat alanında savunulması ve meşrulaştırılmasından mı ibarettir?

Kadro'nun, 'tek parti iktidarının sesi' olduğunu ya da Yakup Kadri'nin, 'siyasi iktidarın ütopyacı' olduğunu öne sürmek sorunlu bir yaklaşımdır. *Kadro*, 1932'ye kadar siyasal iktidarın tüm yaptıklarının bir savunucusu olmaktan çok; onu belirli bir düşünce doğrultusunda yönlendirmeye çalışan bir siyasi öznedir. *Kadro*, iktidarın belli başlı atılımlarını (cumhuriyetin ilânı gibi) elbette desteklemiştir; ancak Kadrocuların siyasal söylemi, bir destek kampanyası ve meşrulaştırma kaygısından çok daha fazlasını içermektedir. Zira *Kadro* yayınlarında vurgu, geçmişe değil; asıl olarak geleceğe dairdir. Başka bir ifadeyle *Kadro*'nun Kemalizmi, siyasal iktidarın o güne kadar yaptıklarından ziyade; gelecekte yapmasını bekledikleri atılımlarla

ilişkilidir. Bu açıdan *Kadro*'nun ve Yakup Kadri'nin, siyasal iktidarın mevcut politikalarının meşrulaştırıcısı olarak sunulması ve iktidarın bir çeşit propaganda aygıtına indirgenmesi doğru değildir.

Burada, çubuğu, her iki yana doğru da bükmekten kaçınmak gerekmektedir: Yakup Kadri haricindeki diğer yazarların siyasal geçmişlerinden yola çıkılarak *Kadro*'nun, Kemalizmden oldukça uzak bir siyasal pozisyonda olduğunu savlamak ne kadar problemliyse; Yakup Kadri'nin Mustafa Kemal'le olan yakın ilişkileri vb. olgulara dayanarak Kadrocuları iktidarın tüm icraatının birebir bir savunucusu konumuna indirgemek de aynı şekilde problemlidir. Kadrocular yeni rejimin tarihe yaptığı müdahaleyi samimiyetle desteklemişlerdir; ancak bu durum, *Kadro*'nun, o güne kadarki yapılanların onay ve meşruiyet organından ibaret olduğu anlamına asla gelmemektedir. Kadrocular nazarında kapitalizm, “sömürü düzenidir”; “sınıflar arası eşitsizliğe” yol açmaktadır ve “emperyalizmin temel taşı[dır]” (Türkeş, 2011: 474). 1930'lardan sonra devletçilik Türkiye'de geniş bir uygulama sahası bulmuş ve CHP'nin ilkeleri arasına girmişse de bu yönelimin en baş savunucularından olan İnönü'nün anladığı devletçilik dahi Kadrocularınkinden oldukça farklıdır. Kadrocu görüşlerin tam olarak zıddını temsil eden Bayar ile Kadrocuların devletçiliği arasındaki fark ise tartışılmaya gerek bile duyulmayacak kadar büyüktür ve üstelik o dönemde Bayar, *hükümetin* İktisat Vekili'dir. Ayrıca Kadrocuların olmazsa olmaz ve çok acil bir sorun olarak tanımladığı toprak reformu konusu da iktidar için hiçbir zaman birincil önceliğe sahip olmamıştır ve köydeki sınıf ilişkileri hiçbir zaman, Kadrocuların istediği biçimde ortadan kaldırılmayacaktır. Hepsinden öte, yeni rejim, Kadrocuların aksine; Batı dünyasını Yakup Kadri'nin deyişiyle “yırtıcı kuşlar yuvası” olarak niteleyip düşman belleyerek, yüzünü tümenden doğuya (mazlum yarı sömürge ve sömürgelerle ittifaka)da dönmemiştir.

Dikkat edilirse yukarıda sayılan ve çalışma boyunca gösterilen diğer hususlar üzerinden genişletilebilecek tüm bu farklılıklar, Kadrocuların *en önemli* tezleriyle ilgilidir. Yani bu farklılıklar, detaylardaki bazı küçük ayrılıklar olarak nitelendirilemez ve bunlar -deyim yerindeyse- kılı kırk yarararak tespit edilebilmesi gereken ince ayrımlar değildir. Dolayısıyla söz konusu dönemde devletçilik, CHP'nin ilkeleri arasında yer alıyor ve *Kadro* da kendisini devletçi olarak tanımlıyor diye, bu iki öznenin siyasal-ideolojik açıdan özdeş görülebilmesi mümkün değildir.

Sonuç olarak, Yakup Kadri'nin söz konusu romanları ve bilhassa da *Ankara*, Kemalist iktidarın yaptıklarının edebi bir zeminde savunulduğundan ibaret olarak görülemez. Çünkü *Ankara*, o dönem Türkiye'deki siyasi iktidarın bir ütopyası değildir. *Yaban* ve *Ankara*'da savunulan düşünceler, genel olarak Kemalizmin dünya

görüŖü olarak değil; ancak ve ancak Kemalizmin *Kadrocu* bir yorumu olarak nitelendirilebilir. Unutulmamalıdır ki Kadrocular, rejimin sınırlarını içeriden zorlamıŖlar ve hatta tam da bu yüzden iktidardan tepki almıŖlardır. Kadrocular, iktidarın organik aydını olmayı amalamıŖlardır; ama iktidar, bunu istememiŖ ve Kadrocuları siyasetten kesin olarak tasfiye etmiŖtir.

KAYNAKÇA

Aksamaoğlu, D. E. (2003), *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara Kenti Mekansal Dönüşümlerinin Ankara Romanı Üzerinden Değerlendirilmesi* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Anabilim Dalı.

Alpkaya, F.(2011), “Bir 20. Yüzyıl Akımı: ‘Sol Kemalizm’” iç. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-2: Kemalizm*, İstanbul: İletişim, s.:477-499.

Argın, Ş. (2009), “Türk Aydınının Devlet Aşkısı ve Aşkısı Devlet Anlayışı” iç. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-9: Dönemler ve Zihniyetler*, İstanbul: İletişim, s.: 84-111.

Atılın, G. (2002), “Karpiç’te ‘Kandırılan’ İhtilâlcisi”, *Praksis*, 5: 257-275.

Aydemir, Ş. S. (1932a), “Kadro ve İzvestiya”, *Kadro*, 6: 46-47.

Aydemir, Ş. S. (1932b), “Millî Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri”, *Kadro*, 8: 6-12.

Aydemir, Ş. S. (1933a), “Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi (3) – Türk Nasyonalizmi”, *Kadro*, 20: 4-11.

Aydemir, Ş. S. (1933b), “Yaban”, *Kadro*, 18: 80-87.

Aydemir, Ş. S. (1934a), “Programlı Devletçilik”, *Kadro*, 34: 5-13.

Aydemir, Ş. S. (1934b), “Yeni Devletin İktisadî Fonksiyonları”, *Kadro*, 29: 5-14.

Baş, Ş. (2016), “Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Kadın Karakterlerin Anlatımı”, *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4 (6): 13-36.

Belge, B. A. (1932a), “Çökmekte Olan Cihan Nizamı”, *Kadro*, 1:21-27.

Belge, B. A. (1932b), “Makina Medeniyeti”, *Kadro*, 7: 26-31.

Boratav, K. (2004), *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002*, Ankara: İmge.

Çulhaoğlu, M. (2002), *Doğruda Durmanın Felsefesi: Seçme Yazılar* (2. Cilt), İstanbul: YGS.

Deren Van HetHof, S. (2010), “Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Zenginler ve Zenginlik”, *Kültür ve İletişim*, 13 (2): 81-106.

Durgun, H. H. (2010), “Yakup Kadri’nin Eserlerinde Anadolu İnsanı ve Temizlik Sorunu”, *Acta Turcica Çevirimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, II/2: 134-147.

Fındıklı, E. B. (2014), “Erken Cumhuriyette Köy İmgesi ve Köycülük: Benzer ve Tikel Yönleriyle Üç Portre: Yakup Kadri, Nusret Kemal, İsmail Hakkı Tonguç”, *Sosyoloji Divanı*, 4: 341- 379.

Kadro (1932a), [Başyazı], *Kadro*, 1: 3.

Kadro (1932b), [Başyazı], *Kadro*, 7: 3-4.

Kadro (1932c), [Başyazı], *Kadro*, 8: 3-5.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1932), “Ankara, Moskova, Roma”, *Kadro*, 6: 37-40.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1933a), “Fikirde İstiklâl”, *Kadro*, 22: 28-32.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1933b), “Bir Kıssa, Bir Hisse”, *Kadro*, 14: 25-27

Karaosmanoğlu, Y. K. (1984), *Politikada 45 Yıl*, İstanbul: İletişim.

Karaosmanoğlu, Y. K. (2010), *Ergenekon: Millî Mücadele Yazıları*, İstanbul: İletişim.

Karaosmanoğlu, Y. K. (2015a), *Ankara*, İstanbul: İletişim.

Karaosmanoğlu, Y. K. (2015b), *Yaban*, İstanbul: İletişim.

Karataş, E. ve Yıldız, İ. (2010), “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Kadro Dergisindeki Yazıları ve Kadro Düşüncesinin Ankara Romanına Yansımaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (14): 276-289.

Moran, B. (2001), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1: Ahmet Mithat’tan Ahmet Hamdi Tanpınar’a*, İstanbul: İletişim.

Oğuz, O. (2013), “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara Romanında Beden”, *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 37 (1): 167-199.

Şener, M. (2015). “1923-1945: Burjuva Uygarlığının Peşinde” iç. Atılğan, G, Aytekin, E. A, Ozan, E. B., Saraçoğlu, C., Şener, M, Uslu, A. ve Yeşilbağ, M., *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat*. İstanbul: Yordam. s.:195-340.

Tekeli, İ., S.İlkin (2007), “Kadro ve Kadrocuların Öyküsü” iç. *Modern Türkiye’de Siyasî*

Düşünce-8: Sol. İstanbul: İletişim, s.:600-619.

Tiken, S. (2013), “Zaman ve Mekân Birlikteliği Açısından Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara Romanı Üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies– International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (13): 1551-1560.

Timur, T. (2013), *Türk Devrimi ve Sonrası*, Ankara: İmge.

Toprak, Z. (2016), “Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet Türkiyesi’ne Mali Egemenlik Sorunu (1876-1945)”, *Toplumsal Tarih*, 276: 56-71.

Tökin, İ. H. (1932), “Türkiye’de Millî Sermaye Hareketi”, *Kadro*, 10: 20-25.

Tökin, İ. H. (1933), “Türk Köylüsü Bir Toprak Reformu Bekliyor”, *Kadro*, 21: 21-24.

Tökin, İ. H. (1934), “Beş Senelik Programın Manası”, *Kadro*, 27: 26-30.

Tör, V. N. (1932a), “Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına”, *Kadro*, 1: 8-11.

Tör, V. N. (1932b), “Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına (2)”, *Kadro*, 2: 9-14.

Tör, V. N. (1932c), “Niçin ve Nasıl Sanayileşmemiz Lâzım?”, *Kadro*, 6: 13-18.

Tör, V. N. (1932d), “Sınıflaşmamak ve İktisat Siyaseti”, *Kadro*, 11: 17-21.

Tör, V. N. (1933a), “Devletçilik Karşısında Zümre Menfaati ve Münevver Mukavemeti”, *Kadro*, 21: 15-20.

Tör, V. N. (1933b), “Devletin Yapıcılık ve İdarecilik Kudretine İnanmak Gerekir”, *Kadro*, 15: 13-19.

Tör, V. N. (1933c), “Millî Kurtuluş Hareketleri ve Buhran”, *Kadro*, 18: 18-24.

Türkeş, M. (2011), “Kadro Dergisi” iç. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-2: Kemalizm.* İstanbul: İletişim, s.:464-476.

Ünver, C. (2011), “Şevket Süreyya Aydemir” iç. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-2: Kemalizm.* İstanbul: İletişim, s.:466-473.

Yalçın Çelik, S. D. (2014), “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara Romanı Bağlamında

Kemalist İdeoloji ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Bir Başkent İnşası", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2 (1): 93-107.